

پیر ہاشم الدین: اک بھلیا وِسرِیا پنجابی شاعر

Abstract:

Punjabi language is considered among the richest languages of the world interns of its poetry. Many of its poets are in deep shadows of anonymity, it is the need of the hour to bring their master pieces on the canvas of the moden world. This research work is also an effort in this regard. After reading the poetry of Hashim Uddin, we noticed that he is the custodian of mystic traditions. There are many secrets of mysticism, those are beautifully and simply presented in his poetry. This essay is an attempt to bring the anonymous poet in front of the literary world.

Keywords: *Anonymity, Hashim Uddin, Custodian, Traditions, Mysticism, Anonymous, Deep Shadows*

ایس گل وچ کوئی دوراواں نہیں پئی کسے زبان دے لکھیار بنا کسے لا بھ دے اپنی بت موجب زباناں دی سیوا وچ رُجھے رہندے نیں تے اپنے خیالاں، تجریاں، ہڈورتیاں تے جذبیان نوں لوکائی دی اگوائی لئی اکھرا جان دے نیں۔ اوہناں دے رچے اکھر اپنے چانن راہیں ہنیریاں راہواں نوں رُشناون دا جتن کردے رہندے نیں۔ ہیرامٹی گھٹے تے پھراں وچ رُل رُل کے وی ہیرا ای رہندا اے تے اوہدا لشکارا کدھرے نہ کدھرے قدر شناساں تے جوہریاں نوں اپنے وَل کھچ ای لیندا اے۔ لکھیار دا معاملہ وی کجھ ایہو جیہا ای ہوندا اے؛ ویلے دی ناقدری ہتھوں نکرے لگے کسے لکھیار دے اکھر کتے نہ کتے مُڑ ساہ لین لگ پیندے نیں تے دُنیا اوہناں توں چانن حاصل کر دی اے۔ منکھ دی گل اے جے ساڈے پنجاب دے پنڈاں گرانواں وچ ایہو جیہے مانک موتی تھان تھان ویلے دی دھوڑ وچ گواچے ہوئے نیں تے اسیں اپنی لا پرواہی تے ان گہیلی پاروں اوہناں نوں لہ کے اپنی بولی دی جھولی نوں بھرن تے اوہدے ورثے وچ وادھا کرن دا اُپرا لائیں کیتا۔ اس سستی دی وجہ نال ساڈا بہوں مُلا ورثہ گواچ گیا اے تے اسیں اوہدے چانن توں محروم ہو گئے آں۔ پیر ہاشم الدین ہو ریں وی اک ایہو جیہے لکھیار سن

جیہناں لوکا ئی دی آگوائی لئی پنجابی شاعری دے کھیتز وچ بہوں وڈا ودھا کیتا پراج اوہناں بارے کسے نوں کجھ پتا نہیں۔ ہتھلے مضمون راہیں اوہناں دی جیونی تے اوہناں دی شاعری نوں سامنے لیان دا جتن کیتا جا رہیا اے۔

پیر ہاشم الدین ہوریں قلعہ انک (انک خورد) توں ڈیڑھ میل دُور وسدے اک پنڈ جگہ وچ پیدا ہوئے۔⁽¹⁾ اوہناں دے جمن ورھے بارے کوئی کچی گل نہیں کیتی جاسکدی، گو یڑ راہیں اوہناں دا جمن ورھا 1870ء توں 1880ء دے وچکار بن دا اے۔ اوہ علوی ٹبر نال ساٹکا رکھدے سن تے اوہناں موضع بنیال ضلع راول پنڈی وچ علم فقہ، اصول تے تفسیر دی تعلیم حاصل کیتی۔ اوہناں دے استاد داناں محمد شاہ سی جیہڑے اپنے ویلے دے مہان دینی عالم گئے جان دے سن۔ اوہناں ہکی عمرے ای سلسلہ نقشبندیہ وچ پیر محمد قاسم موہڑوی (موہڑہ شریف، تحصیل مری) دے ہتھ اُتے بیعت کیتی۔⁽²⁾

دین دی تعلیم پوری کرن مگروں پیر سائیں فوج وچ ملازم ہو گئے۔ چار پنج سال فوج دی نوکری کیتی تے فیر کسے اللہ والے دے کہن اُتے نوکری چھڈ دتی تے گھر پرت آئے۔ زندگی دے ٹورے نوں ٹورن کیتے اوہناں واہی بیٹی دا کم شروع کر دتا تے بہتا چرایسے کم وچ رُجھے رہے۔ کم کاج دے نال نال اوہناں طریقت دی راہ ول دھیان ودھا دتا۔ عبادت تے ریاضت وچ جدوں بوہتا دھیان لگن لگ پیا تے فیر ہولی ہولی دُنیا دے کماں کاراں توں دُور ہوندے گئے۔ اپنے پنڈ دے نیڑے اوہناں نے اک پہاڑی تھاں اُتے چلہ کشی تے عبادت دا سلسلہ شروع کر دتا۔ کجھ ورھیاں بعد اوہناں چلہ کشی والی تھاں نوں ای اپنا مستقل ٹھکانہ بنالیا تے اپنے ٹبرنوں وی اوہتھے لے آئے۔ ایہ نویں دتی چھپر شریف دے ناں نال مشہور ہوئی۔ اج وی ایہ دتی جرنیلی سڑک اُتے دریائے سندھ توں چڑھدے وَل تن فرلانگ دے فاصلے اُتے آباد اے۔⁽³⁾

چھپر شریف وچ مستقل ڈیرے لاون مگروں اوہناں اپنے مرشد دے حکم تے پیری مریدی دا سلسلہ شروع کیتا تے آل دوالے وسدی خلقت دی روحانی تے اخلاقی تربیت کر کے اوہناں وچ حق دا چائن وٹھایا۔ کئی لوک اوہناں دے کھرے سبھا، عاجزی، رب ترسی تے سوہنے خُلق توں متاثر ہو کے اوہناں دے ہتھ اُتے بیعت کیتی۔ اوہناں دی نشوونما چارے پاسے کھنڈی تے انک ضلعے توں اڈ حاصل پور، ٹبہ سلطان پور تے عارف والا تیکر آپ دا فیضان اپڑن لگ پیا تے اوہتھے وی وڈی گنتری وچ لوکی اوہناں دے مرید ہوئے۔ اوہناں اپنے مریداں تے عقیدت منداں دے کہن تے کئی واری حاصل پور تے اوہدے آل دوالے دیاں دستیاں وچ پھیرا پایا تے لوکا ئی دی روحانی آگوائی کیتی۔⁽⁴⁾

پیر ہاشم الدین ہوراں اپنی حیاتی وچ ای کئی مریداں نوں خلافت دے کے طریقت دے پڑ نوں موکلا کیتا۔ اوہناں دے پتراں توں اڈہور خلیفیاں وچ غلام حیدر، غلام سرور، علی محمد، محمود الحسن،

عبدالعزیز، محمد یاسین، نذیر احمد، عبدالحمید، محمد اشرف، شفیق احمد، مولوی علم دین، مولوی فتح محمد، نذیر دین، ماسٹر فلک شیر، تاج محمد، پیراں دتا، بابا میر عالم تے مہدی حسن دے ناں ذکر جوگ نیں۔⁽⁵⁾

پیر سائیں اُچے لے قد دے پتلے پاکھے تے سوخی صورت والے انسان سن۔ اوہناں دارنگ چٹا تے داڑھی گھنی سی۔ اوہناں دی طبیعت وچ سادگی تے مسکینی دارنگ چوکھا اُگھڑواں سی۔ سادہ تے چٹے لباس نوں پسند کردے سی، لباس شلوار قمیض ہوندی تے کئی کئی دن اکو جوڑے وچ لنگھا دیندے سن۔ کھانا وی سادہ تے درویشانہ ہوندا سی۔ شام نوں اکثر دُدھ دا اک گلاس پی لیندے تے ساری ساری رات عبادت وچ مشغول رہندے۔ گلاں باتاں وی بہت گھٹ کردے سن۔⁽⁶⁾

پیر ہاشم الدین ہوراں نوں قدرت نے ست پتر عطا کیتے سن۔ چار پتر تے دُنیا توں چلانا کر گئے نیں تے تن پتر: پیر عبدالرزاق، پیر عبدالواحد تے پیر شمس دین زندہ نیں تے اپنے باپ دے پائے پورنیاں اُتے تے رُ کے خلقِ خدا دی خدمت وچ رُجھے نیں۔ تیناں بھراواں پیری مریدی دا سلسلہ ٹوریا ہویا اے۔

پیر ہاشم الدین سوتوں ودھ ورھے دی عمر پائی تے 11 محرم الحرام 1397ھ بہ مطابق 2 جنوری 1977ء نوں رب نوں پیارے ہوئے۔ اوہناں اپنی حیاتی وچ ای چھپر شریف دی چلہ گاہ دے کول اپنی قبر بنوائی سی تے اوہدے اُتے چھوٹا جیہا گنبد وی اوہناں دی حیاتی وچ بن گیا سی۔ سال وچ دو وار اوہناں داعرس منایا جاندا اے، اک دیسی کلینڈر دے مہینے ”کتے“ وچ تے دوجا اسلامی مہینے ”محرم“ وچ ہوندا اے۔

پیر ہاشم الدین اُردو تے پنجابی دے شاعر تے ادیب وی سن۔ اوہناں نے اپنی شاعری راہیں تصوف تے اخلاق دی تعلیم دتی تے لوکائی نوں حق سچ دا سبق دیا۔ اوہناں دی شاعری سادہ تے عام فہم اے۔ اوہناں اپنے روحانی تجربات تے اندر لیاں کیفیات نوں سادہ مرادے طریقے نال لوکائی وچ ورتا دتا۔ اوہناں دی شاعری بھادیں بوہتے فنی گناں دے حوالے نال ایڈی اچھتا نہیں رکھدی پر اوہناں دی درویشی تے فقیری دارنگ اوہدے وچ اُگھڑ کے سامنے آؤندا اے۔ اوہناں نے شاعری نوں لوکائی دی تعلیم لئی اک وسیلے دے طور تے ورتیا تے اوہدے وچ اوہ کامیاب ہوئے۔ پیر ہاشم الدین ہوراں دیاں چار کتاباں چھاپے چڑھیاں، جیہناں دا ویر داؤخ اے:

- 1۔ سبیل الطالبین: ایہ اُردو نثر دی کتاب اے تے ایہدے وچ اشغالِ نقش بندہ، اصولِ خلافت، اسمِ اعظم، طریقہ نفی اثبات، ظاہر و باطن، تصورِ پیر تے کچھ حکایتاں نوں سادہ طریقے نال بیان کیتا گیا اے۔ ایہ کتاب سیڈ الیکٹرک پریس، ملتان توں چھپی۔ ایہدے 56 صفحے نیں تے چھپن ورھا درج نہیں۔
- 2۔ سبیل العارفین: ایہ کتاب وی اُردو نثر وچ رچی گئی اے تے ایہ سبیل الطالبین دا دوجا حصہ اے۔ ایس

کتاب نوں وی سید الیکٹرک پریس ملتان نے چھاپیا۔ صفیاں دی گنتی 31 اے تے چھپن ورہا ایہدے اُتے وی درج نہیں۔

3۔ آئینہ معرفت: ایس کتاب وچ پیر ہاشم الدین ہوراں دا اُردو تے پنجابی کلام شامل اے۔ ایہ کتاب پہلی وار پنج سودی کنٹری وچ لاہور آرٹ پریس توں چھپی۔ ایس دا ناشر اوہناں دا مرید تے خلیفہ غلام سرور سی۔ کتاب دی ضخامت 64 صفحے تے ایہدا چھپن ورہا وی معلوم نہیں۔

4۔ چمن تصوف: پیر سائیں ہوراں دا ان چھپیا اُردو تے پنجابی کلام اوہناں دے مرنگروں اوہناں دی اولاد نے چمن تصوف واسرار معرفت دے ناں بیٹھ چھاپ دتا۔ ایہ کتاب پہلی واری نومبر 1978ء (ذی الحجہ 1398ھ) وچ ہمدرد پرنٹنگ پریس، ملتان توں چھپی۔ ایہدے صفحات 164 نیں۔

پیر ہاشم الدین ہوراں دا کلام معرفت رنگا اے۔ اوہناں اپنی ہڈ ورتی دے رنگاں نوں بڑی سُر تے سادگی دے نال شعر دے قالب وچ بیڑن دا جتن کیتا اے۔ اوہناں دے کلام وچ اسرار الہیہ دارنگ تے عشق رسول ﷺ دی بہار دکھن جوگ اے۔ اوہناں درد وچھوڑے دے حال تے ملن دی سبک نوں درد مندی تے سوز نال اپنی شاعری راہیں پیش کیتا اے۔ مرشد دی ذات تے اوہناں دیاں صفتاں دے بیان وچ شاعر دی حُب اپنی سکھراں تیک جا پڑدی اے۔ پیر ہاشم الدین ہوراں دے عشق بھنے تے محبت رنگے کلام دیاں کجھ ونکیاں بیٹھاں پیش کیتاں جان دیاں نیں:

علیم ، خمیر ، بصیر پیارا ، سبھ کجھ جانن والا
علم اُس دے توں دُور نہ کوئی ، قادر حق تعالیٰ
اوّل ہر اوّل تھیں اوّل ، بھیت نہ کوئی پاوے
آخر ہر آخر توں آخر ، جی القیوم کہاوے
جو ہے اُس نوں ڈھونڈن والا قلبی ذکر کماوے
ڈھونڈن والیاں تائیں اوہ جلوہ دل دے وچ دکھاوے
ہور حیوان ، چرند پرندے جو پیدائش ساری
اپنی اپنی بولی اندر کردے ذکر غفاری
صفتاں تیریاں کر کر تھکے جو پیدائش ساری
صفت تیری نوں پہنچ نہ سکے ، خاکی ، نوری ، ناری (7)

ایہناں اکھیاں رم جھم لائی ہوئی اے
جند درداں نے مار مُکائی ہوئی اے

نہ رووو نمائیو اکھیو نی
وچ ہجر فراق دے اکیو نی
کدی روون توں نہ تھکیو نی
تائیں درداں نے جان سکائی ہوئی اے

کوئی تیراں دے نال سلائییاں نی
کوئی خنجر دے پیٹھ کوہاییاں نی
کوئی آرے دے نال چرائیاں نی
کسے سولی تے جان چڑھائی ہوئی اے

جس نال ماہی دل لایا نی
اُس سکھ آرام نہ پایا نی
ہویا سبھ تھیں اوہ پرایا نی
وچ جنگلاں دے جھگڑی پائی ہوئی اے

دیکھ حال ماہی غم گینے دا
اس عاجز ہاشم دینے دا
ہے درد پُرانا سینے دا
جند درداں دے قابو آئی ہوئی اے (8)

اساں اکھیاں کس سنگ لایاں نی
کیا جانن بھید پرائیاں نی

ماہی دل دا بھیت نہ دسدے نی
سانوں روندیاں ویکھ کے ہسدے نی

دس مکھڑا پھر کیوں ندے نی
سانوں پا کے وس قضائیاں نی

آپ لامکانے وسدے نی
دل عاشقاں دا پئے کھس دے نی
ہر دل دے اندر وسدے نی
ساڈی طرفوں پیاں جدائیاں نی

بھاویں ہوئی سخت ناکاری میں
تیرے در پر کردی آں زاری میں
تیرے راہ پر عمر گزاری میں
چاہواں غیر تھیں سخت جدائیاں نی

ایہ ہاشم دین نما نا ہے
دل رکھدا درد پُرانا ہے
غیر محرم سبھ زمانا ہے
وچ جنگلے جھگیاں پائیاں نی⁽⁹⁾

جے کر تینوں رب ملاوے صادق پیر حقانی
جو راہ دسے راہ نہ چھوڑیں ، کھلن گھنڈ نورانی
مشکل ہے اس راہ پر چلنا منزل دُور ٹھکانے
بتے اس راہ چل نہ سکے ، عاقل مرد سیانے
مرنا ہے اس راہ دے اندر، رہے نہ غیر نشانی
لکھاں بھل گئے راہ نہ پایا ، حاصل ہوئی حیرانی
جس نے نفس سیہاتا اپنا ، اوہی رب سیانے
خاص حدیث مبارک اپنی کہہ گئے نبی ربانے⁽¹⁰⁾

References:

- * Associate Professor, Allama Iqbal Open University, Islamabad.
- 1- Peer Abdul Wahid (Son) Nal Gal-baat, Chaper Sharif, 13 July 1995.
- 2- Peer Hashim Udin- Sabeel Al-Talbin (Part-I)6.
- 3- Peer Hashim Udin- Chaman-e-Tasawaf , 10.
- 4- Peer Shams Udin (Son) Nal Gal-baat, Chaper Sharif, 13 July 1995.
- 5- Chaman-e-Tasawaf , 18.
- 6- As Above, 11 to 13
- 7- Peer Hashim Udin- Aina-e-Marfat , 19-20.
- 8- Chaman-e-Tasawaf , 25.
- 9- Aina-e-Marfat , 5-6.
- 10- Chaman-e-Tasawaf , 29.

